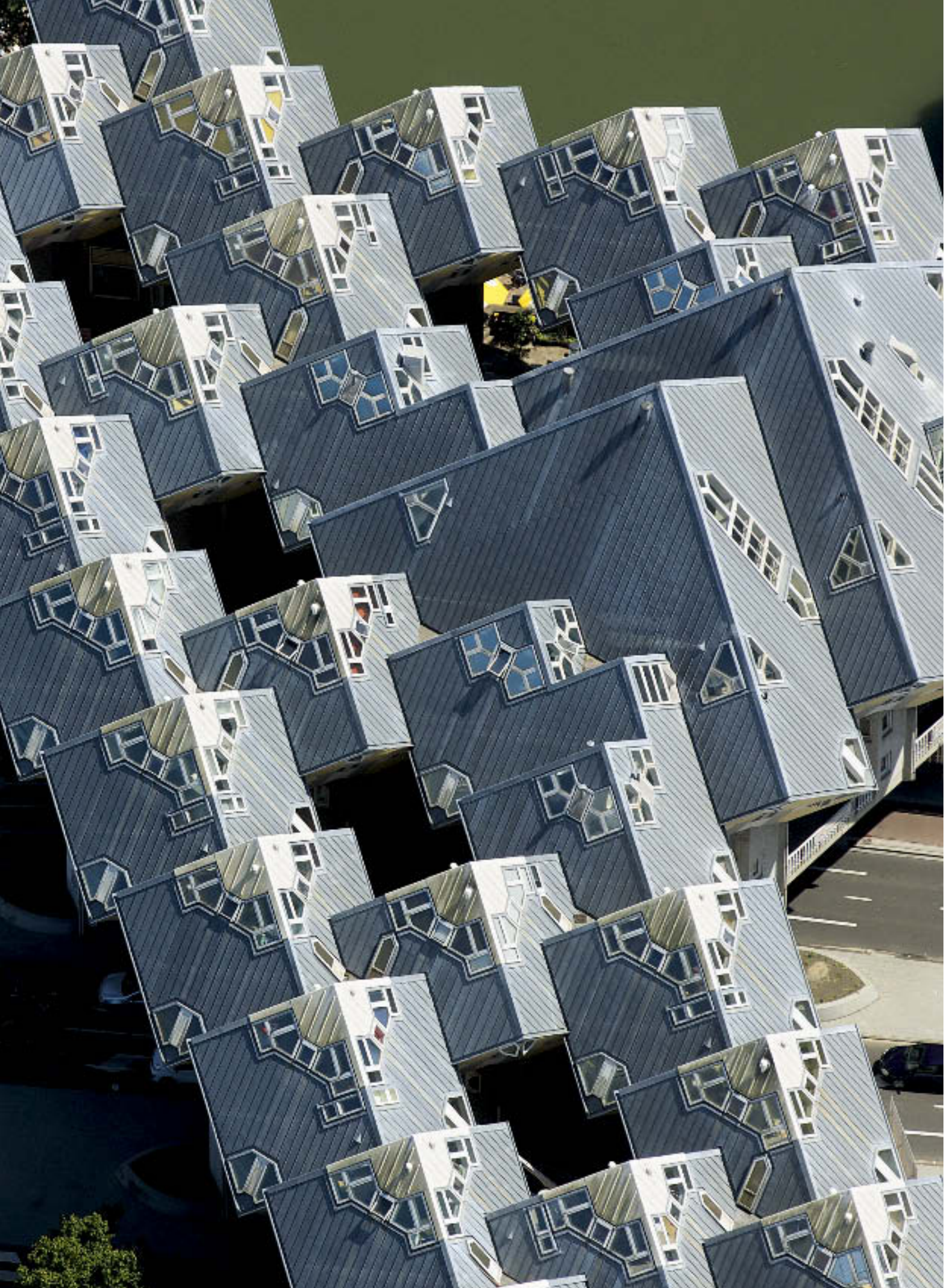

Rotterdam onbewolkt

Rotterdam onbewolkt

Peter Elenbaas fotografie

Paul van de Laar inleiding

Uitgeverij **Bas Lubberhuizen**

Rotterdam

Inleiding door

Paul van de Laar

directeur Museum Rotterdam

stad van diversiteit en modernisme

Rotterdam wordt geprezen om zijn skyline. Niet voor niets opent Peter Elenbaas dit boek met het indrukwekkende perspectief op de modernste stad van Nederland. Hoogbouw is in Nederland al lang geaccepteerd, maar nergens in Nederland wordt de stedentrots zo geassocieerd met het beeld van de moderne, rechtopstaande stad: Manhattan aan de Maas, zoals de Rotterdammers hun stad noemen. Inmiddels hebben ook buitenlandse bezoekers de charme van de architectuurstad ontdekt. Of het nu gaat om de typische kubuswoningen van Piet Blom of de nabijgelegen Markthal van Winy Maas.

De eerste indrukken van een stad zijn bepalend voor hoe bezoekers zich een beeld van die stad vormen. Reizigers die in het verleden via de Maas Rotterdam aandeden, waren tot diep in de achttiende eeuw vaak lyrisch over de rivieroever met zijn Boompjes, zo genoemd naar de rij lindebomen die de voornaamste kade van de stad sierden. Rotterdam wordt beschreven als Venetië van het Noorden en de Maas wordt vergeleken met het Canal Grande. De Engelse dichter Thomas Hood (1799-1845) noemde Rotterdam met een knipoog *vulgar Venice*, omdat het handelskapitaal er regeerde en zelfs literatuur er in de eerste plaats koopwaar was.

Rotterdam, in 1270 ontstaan, kwam veel later tot bloei dan de andere Hollandse steden, maar eind zestiende eeuw ging het snel en kroop het stadje uit zijn schulp. Gedurende de Gouden Eeuw haalde de Maasstad zijn achterstand in en eind zeventiende eeuw maakte Rotterdam zijn status als tweede stad van de Republiek meer dan waar. Hoewel de Rotterdammer van nature zuinig is, werd er aan de stad volop vertimmerd en groeide de zeventiende-eeuwse waterstad uit tot een vooraanstaand stadsgedeelte. De fraaiste geschilderde of geëtste stadsgezichten die de rivierzijde gestileerd verbeelden, werden in opdracht gemaakt als relatiegeschenk voor notabelen op wie de voornaamheid van de stad afstraalde.

Begin negentiende eeuw had Rotterdam nog veel weg van die oude koopstad. De vanaf 1850 ontwikkelde en behouden gebleven nieuwe waterstad met zijn Veerhaven nabij het Park met zijn chique laan heeft nog altijd de allure van die oude, nu verdwenen stad. De vooroorlogse stad werd op 14 mei 1940 door een Duits bombardement verwoest. De in puin geslagen stad was toen al ingrijpend veranderd. Het pittoreske, kleinsteedse Rotterdam was omwille van de vooruitgang flink gemoderniseerd. Dat was niet onopgemerkt

gebleven. Er was voor de opkomende fotografie niets zo fascinerend als het vastleggen van het veranderd stadsbeeld. De Laurenskerk, de middeleeuwse kerk die tot het eind van de negentiende eeuw het stadssilhouet domineerde, was de beste uitkijkpost voor de eerste gefotografeerde vogelperspectieven. In 1861 beklom Peter Wotke de toren van de kerk en legde de oude binnenstad vast. Er woonden toen meer dan honderdduizend mensen, meer dan drie keer zoveel als het aantal bewoners van de huidige binnenstad. Ondanks de toenemende verdichting van de moderne binnenstad en de ambities om het aantal inwoners te verdubbelen tot 60.000 ziet het huidige Rotterdam er van boven nog altijd leeg uit.

Het Rotterdam van Wotke maakte zich op voor de grote sprong naar Zuid, de havenstad werd dankzij de ontwikkeling van het Duitse achterland een onmisbare schakel in het vervoer van transitogoederen. De nieuwe stad werd als een modern beeldfeuilleton vastgelegd in zwart-wit. Bij het moderne Rotterdam paste een ander schoonheidsideaal dan dat van de koopmansstad: stoer, voortvarend en door hard werken gedreven. Rotterdam-Zuid werd vergraven tot havengebied, omringd door nieuwe woonwijken voor de arbeidzame bevolking. De uitbreidingswijken Bloemhof, Hillesluis, Afrikaanderwijk lagen dicht tegen de nieuwe havens aan. De Rijn- en Maashaven hebben hun betekenis voor de overslag goeddeels verloren en liggen er werkloos bij. De oude havens en hun outillages wachten op een definitieve herbestemming, want ook in Rotterdam is de charme van de oude havens als erfgoed herontdekt. De Wilhelminapier met Hotel New York, omringd door de nieuwste hoogbouw, heeft de toon gezet. Het hippe Katendrecht beroept zich graag op het stoere, rauwe dat het voormalige havengebied kenmerkte, maar het verhaal van het havenschiereiland met zijn onbehouwen sjouwers, opium rokende Chinezen en hoeren heeft een nieuwe postmoderne culturele betekenis gekregen. Heijplaat met het industriedorp van de voormalige scheepswerf Rotterdamsche Droogdok Maatschappij is herontdekt als innovatieve campus.

Aan de noordelijke Maasoever (Oude Noorden, Oude en Nieuwe Westen, Middelland, Bospolder, Crooswijk) was de ingenieurshand minder dominant omdat de havenuitbreiding hier kleinschaliger was. Het polderlandschap werd hier vooral verbouwd tot woonbuurten die keurig de middeleeuwse verkavelingsstruc-

tuur van het veengebied volgden. Het patroon laat zich van boven duidelijk herkennen, want dat is door de stadsvernieuwing van de jaren zeventig niet ingrijpend veranderd.

Het grootschalige havenbedrijf dwong tot innovatie, een belangrijke aanjager voor het geloof in het moderne. De Coolingsingel moest het kosmopolitische Rotterdam een nieuwe betekenis en gezicht bezorgen. Die modernisering vormde het begin van een trend om Rotterdam te ontdoen van zijn historische onvolkomenheden. Al ruim voor de Tweede Wereldoorlog lagen de scenario's voor een moderne binnenstad gereed. De Eerste Wereldoorlog en daaropvolgende crises beperkten echter de mogelijkheden voor hen die graag vooruit wilden. Maar wie goed kijkt naar de experimenten op gebied van sociale woningbouw (het Justus van Effencomplex in Spangen bijvoorbeeld, zie blz. 120-121) of naar de Van Nellefabriek (blz. 100) als sieraad van moderne architectuur herkent de drang naar het nieuwe.

Vier dagen na het bombardement was duidelijk dat Rotterdam niet in oude stijl zou worden herbouwd. De plannen voor het nieuwe Rotterdam lagen er immers al. Er zou een nieuwe, moderne welvaartsstad worden gebouwd, ontdaan van alle vooroorlogse gebreken. Het Groothandelsgebouw en de Lijnbaan zetten de toon voor de nieuwe naoorlogse zakelijkheid. Een functionele binnenstad, omringd door moderne woonwijken, opgezet volgens de nieuwste inzichten. De groene tuinsteden Zuidwijk, Pendrecht en IJsselmonde, waren toen paradepaardjes van de moderne stedenbouw. Op de tweede grote wederopbouwtenoonstelling E55 (Energie 55) stond een maquette van de stad van morgen: Alexanderpolder, de ideale woonwijk in het groen, een voorbeeld voor heel Nederland. Uiteindelijk is dat plan niet doorgegaan. Nederlanders houden niet zo van flats en wie het zich kan veroorloven zoekt een eigen huis met tuin en dat vond men toen nauwelijks in Rotterdam. Kralingen en Hillelgersberg waren en zijn de geliefdeste en meest vooraanstaande woonbuurten. Tegenwoordig is een villa aan het water in de nieuwe wijk Nesselande ook gewild.

Het naoorlogse Rotterdam is vooral de werkstad, de geen-woorden-maar-daden-stad, waar het verkeer volop de ruimte kreeg dankzij hooggelegen viaducten en een ring van snelwegen, die de stedenbouwers het liefst zouden doortrekken tot in de binnenstad. Maar dat ging de Rotterdammers toch te ver. In

reusachtig tempo schiep Rotterdam een industrieel havenlandschap waarmee de stad het trekpaard van de Nederlandse economie werd. De oude havenbedrijvigheid verdween uit de stad. De Euromast werd de uitkijktoren voor een nieuw panorama van de stad met zijn opslagtanks en skyline gedomineerd door imposante torens van de petrochemische industrie in Botlek en Europoort, een industriegebied tot in zee. Dankzij de olie werd Rotterdam in 1962 de grootste haven van de wereld. De eerste Maasvlakte was bijna gereed toen de groei van de industrie rond 1970 verzadigde. De spectaculaire eeuw, die in 1870 was begonnen, leek voorgoed voorbij.

Rotterdam vierde in 1970 feest, vooral na het behalen van de Europacup I door Feyenoord, maar in de decennia daarna zocht Rotterdam naar nieuwe wegen. De hoogbouw is voor Rotterdam een zegen, een nieuwe vormtaal voor de stad die begin jaren tachtig wachtte op een nieuwe uitdaging. Het Witte Huis uit 1897 was de eerste wolkenkrabber van Rotterdam en een tijd lang het hoogste niet-kerkelijke gebouw van Europa, maar pas halverwege de jaren tachtig ging Rotterdam de lucht in en werd hoogbouwarchitectuur deel van de citymarketing. De nieuwe identiteit van Rotterdam wordt niet alleen gemarkeerd door de glazen torens van de postmoderne economie. De nieuwe culturele diversiteit heeft zijn eigen skyline gecreëerd met de Mevlana- en de Essalammoskee als opvallendste verschijningen.

De Tweede Maasvlakte zal vermoedelijk de laatste grote havenuitbreiding zijn. Er is dertig jaar over gediscussieerd, maar eindelijk waren allen ervan overtuigd dat Rotterdam en Nederland niet zonder kunnen in de wedijver om de meeste en de grootste containerschepen. De modernste containeroverslag heeft een ander havenbeeld geschapen. Veel techniek en steeds minder mensen. De stoere havenjongens zijn vervangen door werknemers die dankzij hun playstation-ervaring en *smart intelligence* de haven als een *world game* besturen.

In 1861 maakte Dr. Peter Wotke vanaf de Laurenskerk een fotoserie van de overvolle binnenstad van Rotterdam. Hier zien we het zuidelijk deel van de stad met de marktkraampjes op de Grote Markt, de Winkel van Sinkel, en vlak daarnaast het kantoor van de *Nieuwe Rotterdamsche Courant*. Over de gehele breedte is de Zuidblaak herkenbaar, met sociëteit Amicitia. Achter de Blaak liggen evenwijdig achtereenvolgens de Wijnhaven, Scheepmakershaven en de Boompjes. Foto: Collectie Stadsarchief Rotterdam

De skyline van Rotterdam gezien vanuit het noorden.

Tuindorp Heijplaat, honderd jaar geleden aangelegd door de Rotterdamsche Droogdok Maatschappij, ligt ingeklemd tussen de Waalhaven (r) en de Eemhaven (l).

Het voormalige AVR-terrein (Afval Verwerking Rijnmond) aan de Brielselaan in de Maashaven, wordt door ondernemer Hennie van der Most getransformeerd tot pretpark Speelstad Rotterdam, dat in 2017 wordt geopend.

Het monumentale ventilatiegebouw van de Maastunnel op de zuidoever van de Nieuwe Maas. De in 1942 geopende Maastunnel is de oudste tunnel van Nederland. Het ontwerp is van de architecten J.P. van Bruggen en A.J. van der Steur.

De Oude Kerk aan de Charloisse Kerk singel in Charlois. Helemaal vooraan de Grondherendijk en – parallel daaraan – de Kaatsbaan.

Molen de Zandweg aan de Kromme Zandweg in Charlois.

Rotterdam-Zuid gezien in noordelijke richting, met de wijken Bloemhof, Hillesluis en Afrikaanderwijk. Links de Dordtselaan, onder de Strevelsweg, rechtsonder (schuin) de Groene Hilledijk. Linksboven steekt Katendrecht de Nieuwe Maas in.

Wielewaal is een kleine wijk met semipermanente woningen. De wijk is gebouwd in 1949 om de woningnood te lenigen. De huizen zouden zo'n 25 jaar blijven staan. De gemeente is nu bezig de oude huizen te vervangen door nieuwbouw. Onderin de Rollostraat, daarboven de Godschalkstraat en Melchertstraat. Rechts de Waldastraat.

Oud-Charlois gezien vanaf Zuidhoek. Rechts de Struitenweg. Bovenin de Landmanstraat.

Nieuwbouw in de Gerlindestraat en de Mathildestraat in Wielewaal, een kleine wijk in het westelijk deel van Charlois.

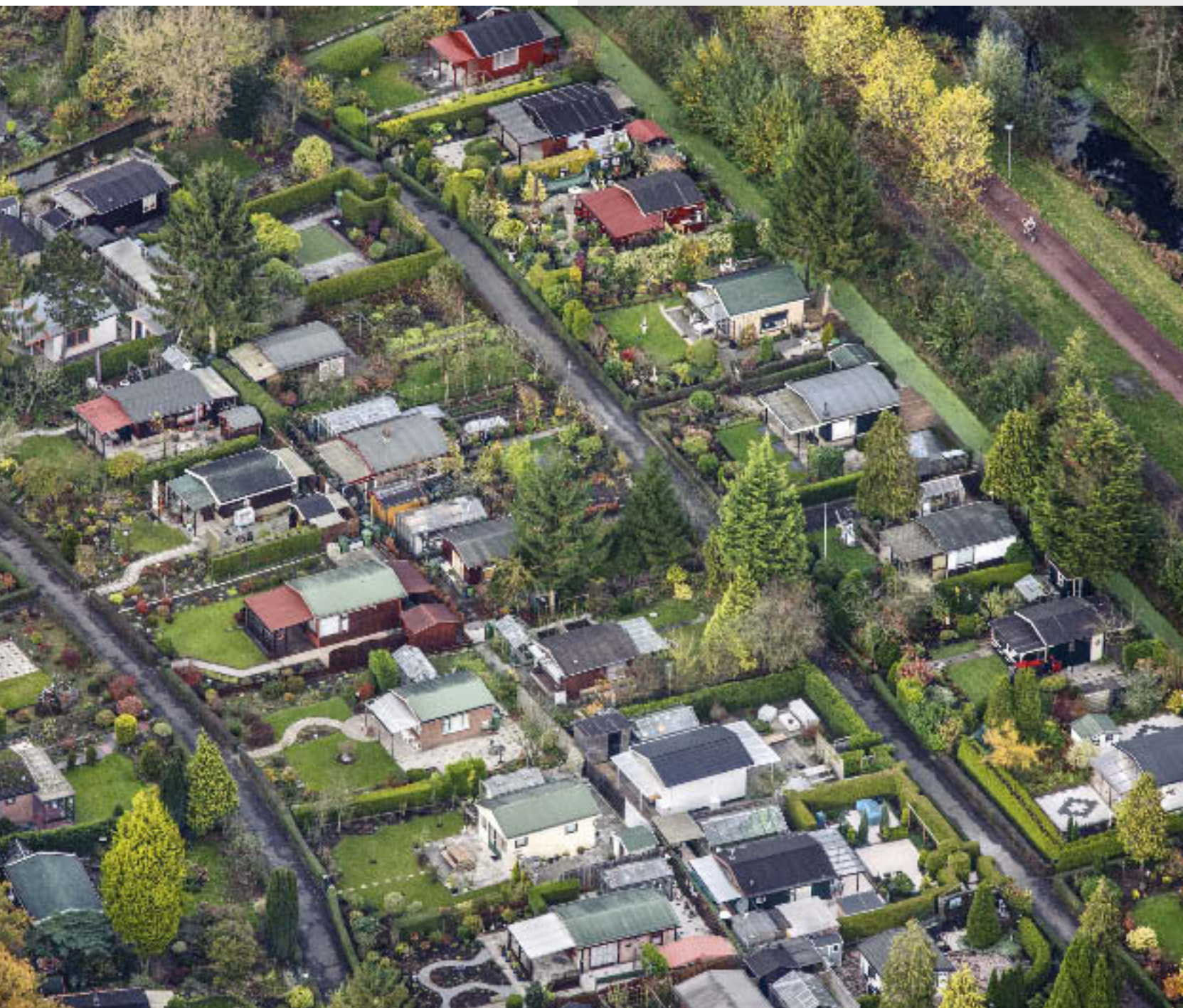

Het rangeerterrein Waalhaven tussen de Albert Plesmanweg en de A15 is een belangrijke schakel in het treinvervoer in de Rotterdamse haven. Het tracé maakt deel uit van de Betuweroute.

De wederopbouwbuurt Zuidwijk. In het midden van links naar rechts Schoonegge, vooraan Middelrode en Iepenrode.

Volkstuinvereniging Maasglorie tussen de Slinge en de Maeterlinckweg ten zuiden van het Zuiderpark.

Nieuwbouw in Zuidwijk. In het midden Keyenburg, vooraan Maldenburg, Nijenburg en Engelenburg.

De Zuiderbegraafplaats, een ontwerp van
tuinarchitect F. Theeuwis, werd in 1938
aangelegd in het zuidelijk deel van Charlois.

Het Zuiderpark is in de vroege jaren vijftig aangelegd als gebruikspark. Tegenwoordig is er veel aandacht voor de flora en fauna, met onder meer een vogeleiland en een schildpaddenpoel.

De Katendrechtse Lagedijk met daarachter de Wolphaertsbocht in Carnisse.

Schoolgebouwen, in 1928 gebouwd door architect Ad van der Steur, aan de Zwartewaalstraat en de Hoogvlietstraat in de Tarwewijk. Boven in beeld de Katendrechtse Lagedijk, rechtsboven de Groepstraat, rechtsonder de Blankenburgstraat.

Nieuwbouw aan de Lepelaarsingel in Carnisse. In het midden de Klaverstraat en bovenin de Carnisselaan.

Op het Zuidplein domineert het winkelcentrum (rechts). In het midden, met de rode toneeltoren, het vernieuwde Theater Zuidplein.

Op de voorgrond de Hordijk, daarachter de IJsselmondse Randweg en het Albada College, de Zorgboulevard met zorghotel en geboortehotel, en het Maasstad Ziekenhuis.

De Sophoclesstraat en de Vergiliusstraat (r) in de Homerusbuurt in Lombardijen.

Het hart van de wijk Oud-IJsselmonde: de oude dorpskern van het dijkdorp IJsselmonde, dat sinds 1941 bij Rotterdam hoort.

Op het voormalige terrein van de in 2012 opgeheven honkbalvereniging Sparta/Feyenoord aan de Edo Bergsmaweg in Beverwaard wordt binnenkort begonnen met de bouw van een asielzoekerscentrum. Rechts de tramremise van de RET.

Voetbalstadion De Kuip, twintig minuten voor aanvang van de competitiewedstrijd Feyenoord-Ajax op zondagmiddag 8 november 2015.

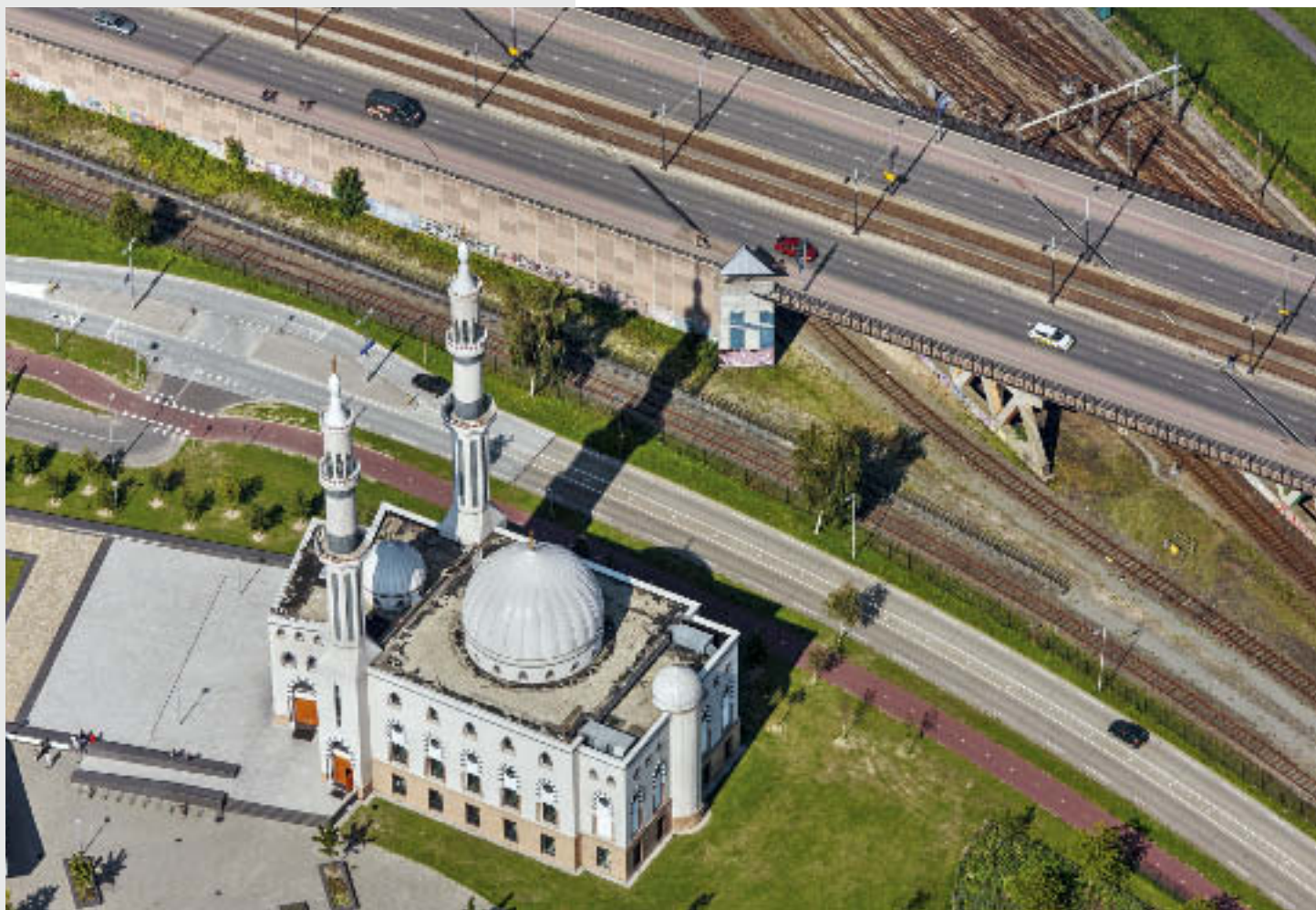
De Essalammoskee aan de Colosseumweg in Hillesluis is de grootste moskee van Nederland. Het gebedshuis, ontworpen door Wilfried van Winden, werd na veel vertragingen en protesten in 2010 geopend.

Het complex van het voormalige Zuiderziekenhuis aan de Groene Hilledijk is in 2015 ternauwernood gered. De sloopvergunning was al afgegeven, maar de monumentale gebouwen uit 1930 zullen nu toch worden gerenoveerd en het centrum gaan vormen van een nieuwe woonwijk.

Multifunctioneel centrum 't Slag, op de hoek van de Groene Hilledijk en de Strevelsweg. Het biedt onderdak aan een gezondheidscentrum, bibliotheek en kinderdagverblijf. Op het dak is voor de kinderen een speelplaats ingericht.

De wijk Hillesluis gezien vanaf de Bree. Links de Groene Hilledijk en de woonwijk Kiefhoek van J.J.P. Oud, rechts langs het water de Randweg.

Stadsvernieuwing in de Afrikaanderbuurt. Links de Paul Krugerstraat, onderaan de Bothastraat en schuin naar boven loopt de Bloemfonteinstraat.

De wijk Bloemhof, met van boven naar beneden de Sandelingstraat, de Heerjansweg en de Heinlantstraat.

De Jasmijnstraat (voor) en het Patrimonium's Hof in de wijk Bloemhof. Het hof, gebouwd in 1915, is een rijksmonument.

Stoffenmarkt aan de Paul Krugerstraat bij het Afrikaanderplein. Schuin van links naar rechts loopt de Pretorialaan.

Het Afrikaanderplein. Rechts loopt schuin omhoog de Pretoriaaan, die onder in beeld de Paul Krugerstraat kruist.

De SS Rotterdam in de Maashaven. Op de pier, aan het 3e Katendrechtse Hoofd, één van de tijdelijke stadions die zijn gebouwd voor het in 2015 door Nederland georganiseerde wereldkampioenschap Beachvolleybal.

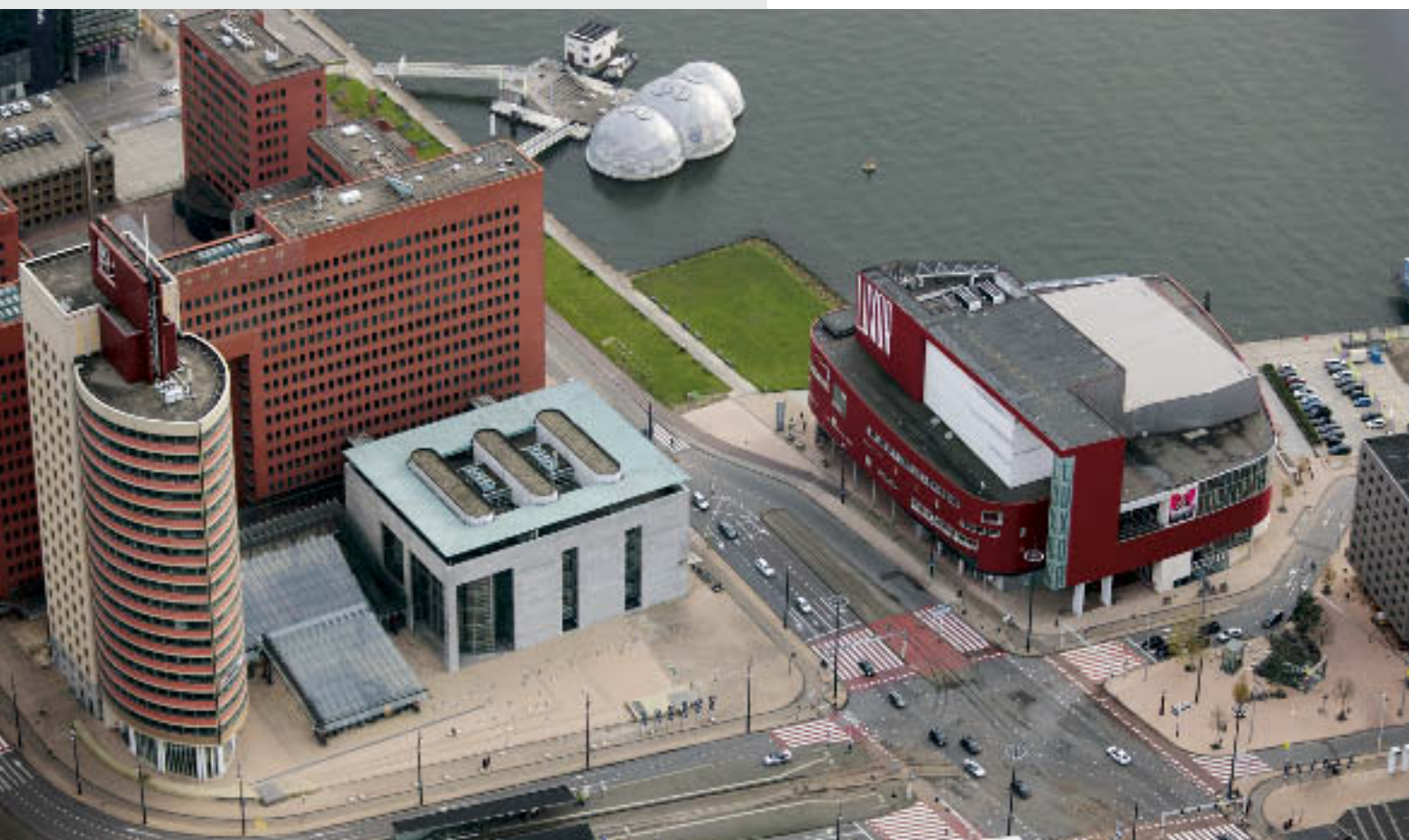
De Wilhelminapier op de Kop van Zuid met helemaal
vooraan Hotel New York, rechts daarvan woon- en
kantoorgebouw Montevideo, links het World Port
Centre. Op de achtergrond rechts gebouw De
Rotterdam en de Erasmusbrug.

Expositie- en ontvangstruimte Het Drijvend
Paviljoen aan de Posthumalaan in de Rijnhaven.

Het Wilhelminaplein met links in het midden de
Rechtbank Rotterdam. Rechts aan de Posthumalaan
het Nieuwe Luxor Theater.

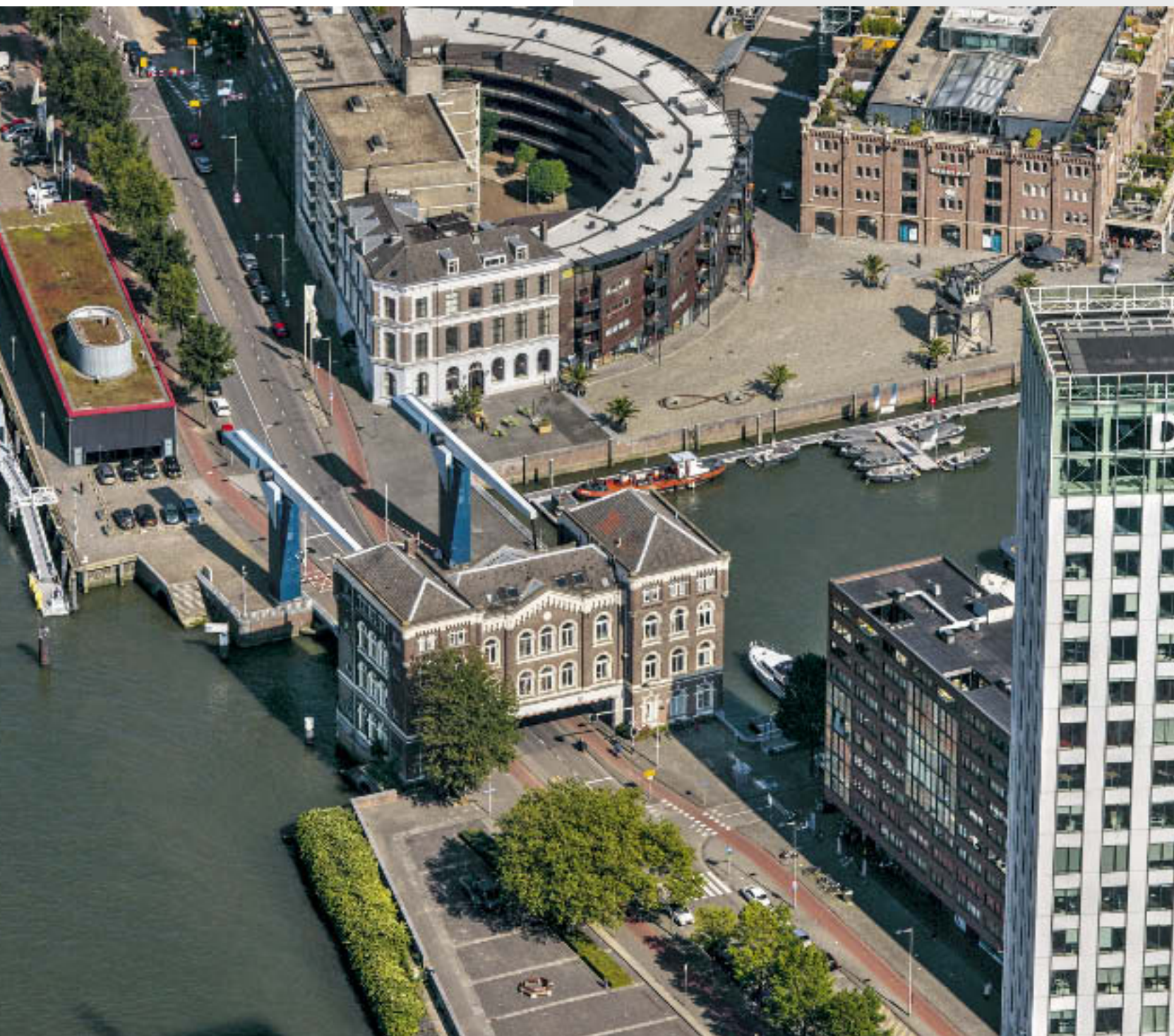

Woongebouw De Compagnie aan de S. van Ravesteynkade, een ontwerp van de Duitse architect Hans Kollhoff. In het midden het Willem Dudokplein.

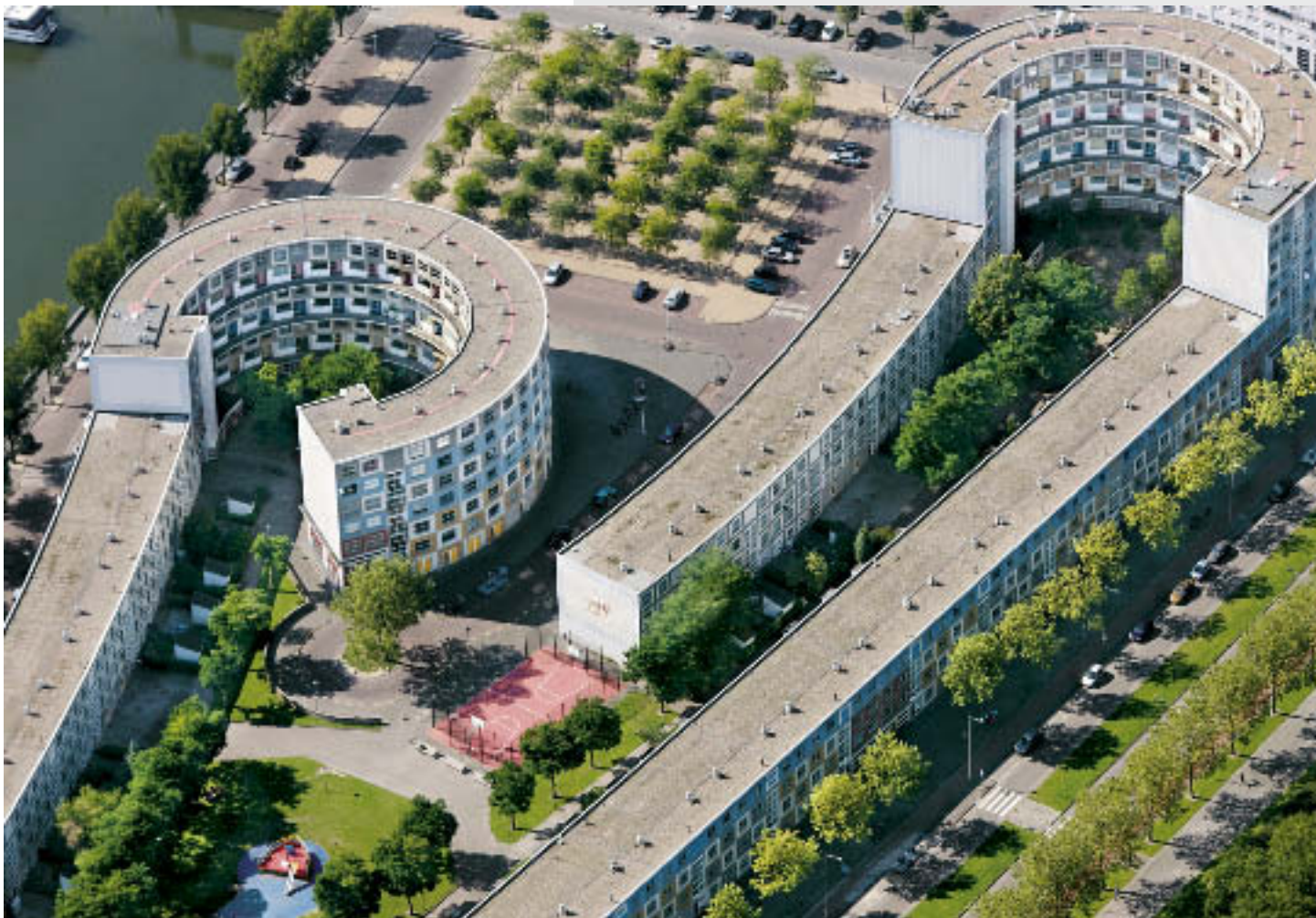
Woongebouw de Peperklip van architect Carel Weeber aan de Rosestraat op de Kop van Zuid.

Het Poortgebouw aan de Binnenhaven, opgeleverd in 1879, is over de Stieltjesstraat heen gebouwd. Rechts is een deel zichtbaar van de Maastoren, met 165 meter het hoogste gebouw van Nederland.

Wooncomplex aan de Factorij aan de Entrepothaven. Deze voormalige overslaghaven is nu woon- en winkelgebied met jachthaven.

De Nieuwe Maas met vooraan de Persoonshaven in de wijk Feijenoord, aan de overkant rechts de Oude Plantage, het eerste stadspark van Rotterdam (aangelegd in 1769).

In gebouw De Brug aan de Nassaukade is het hoofdkantoor van Unilever Nederland gevestigd, een ontwerp van JHK Architecten en West 8. Het steekt op 26 meter hoogte over het terrein van de oude Blue Bandfabriek.

De Koningshaven met links de Koninginnebrug en ernaast de oude spoorhefbrug De Hef (officieel Koningshavenbrug), die nu geen functie meer heeft. Aan de overkant ligt het Noordereiland.

Burgemeester Hoffmanplein en de Prins Hendrikkade (onder) op het Noordereiland.

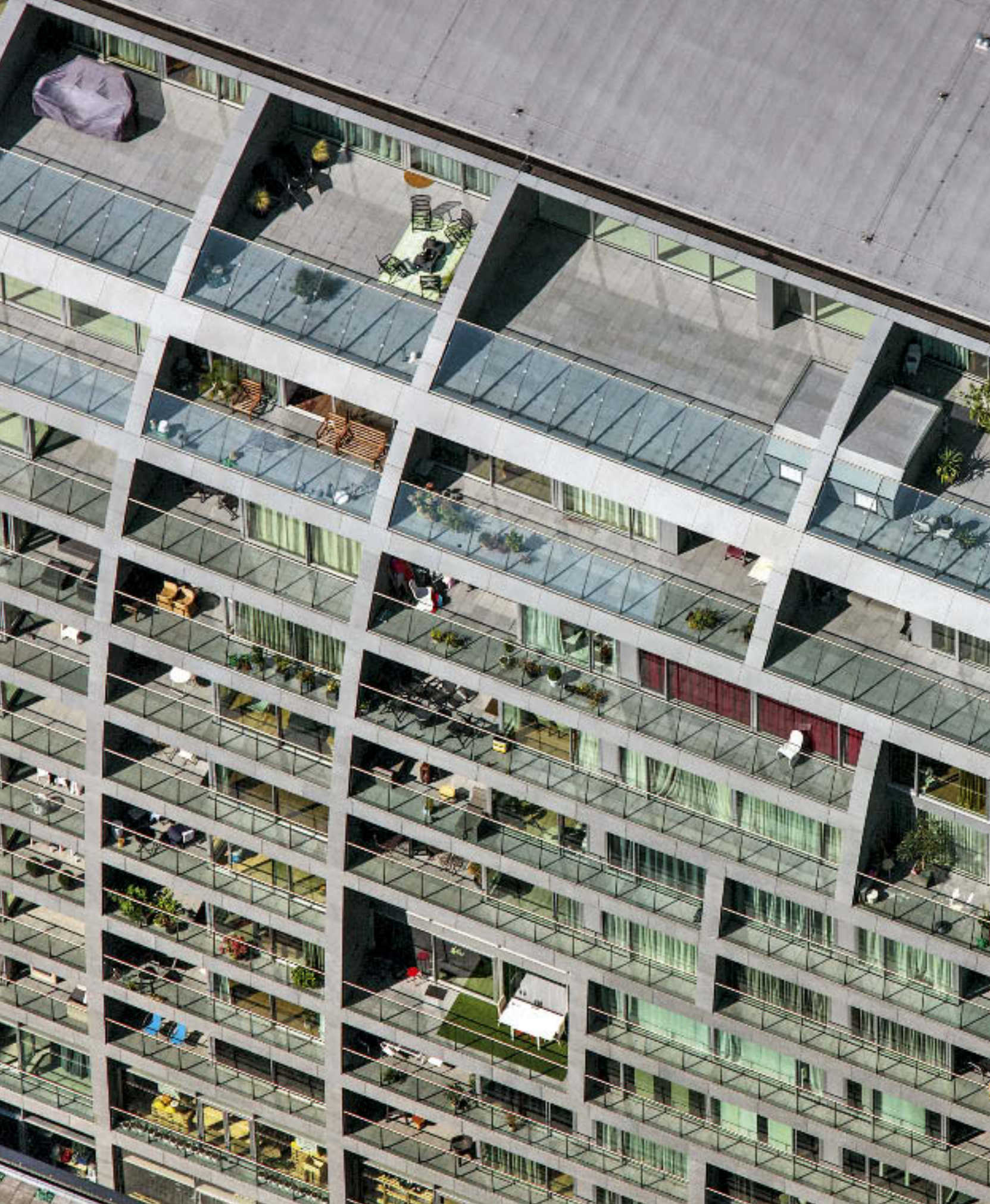
De Erasmusbrug en de Kop van Zuid gezien vanaf het centrum. De tuilbrug, een ontwerp van Ben van Berkel, kwam gereed in 1996 en kreeg vanwege de geknikte pyloon al snel de bijnaam De Zwaan. Op de achtergrond de Van Brienennoordbrug.

De Oudehaven met de kubuswoningen van Piet Blom. Helemaal links aan de Gelderse kade staat het Witte Huis uit 1897. Met zijn 43 meter was het toen de eerste wolkenkrabber van de stad en lang het hoogste kantoorgebouw van Europa. In het midden de Blaak en rechts de Markthal.

Appartementen in de wand van de Markthal. Het in 2014 geopende gebouw is ontworpen door architectenbureau MVRDV.

Het stadhuis aan de Coolingsingel. Daarachter (rechts) het in februari 2016 geopende Timmerhuis van OMA-architect Rem Koolhaas. In dit complex is ook het Museum Rotterdam gevestigd. Rechtsonder het voormalige postkantoor.

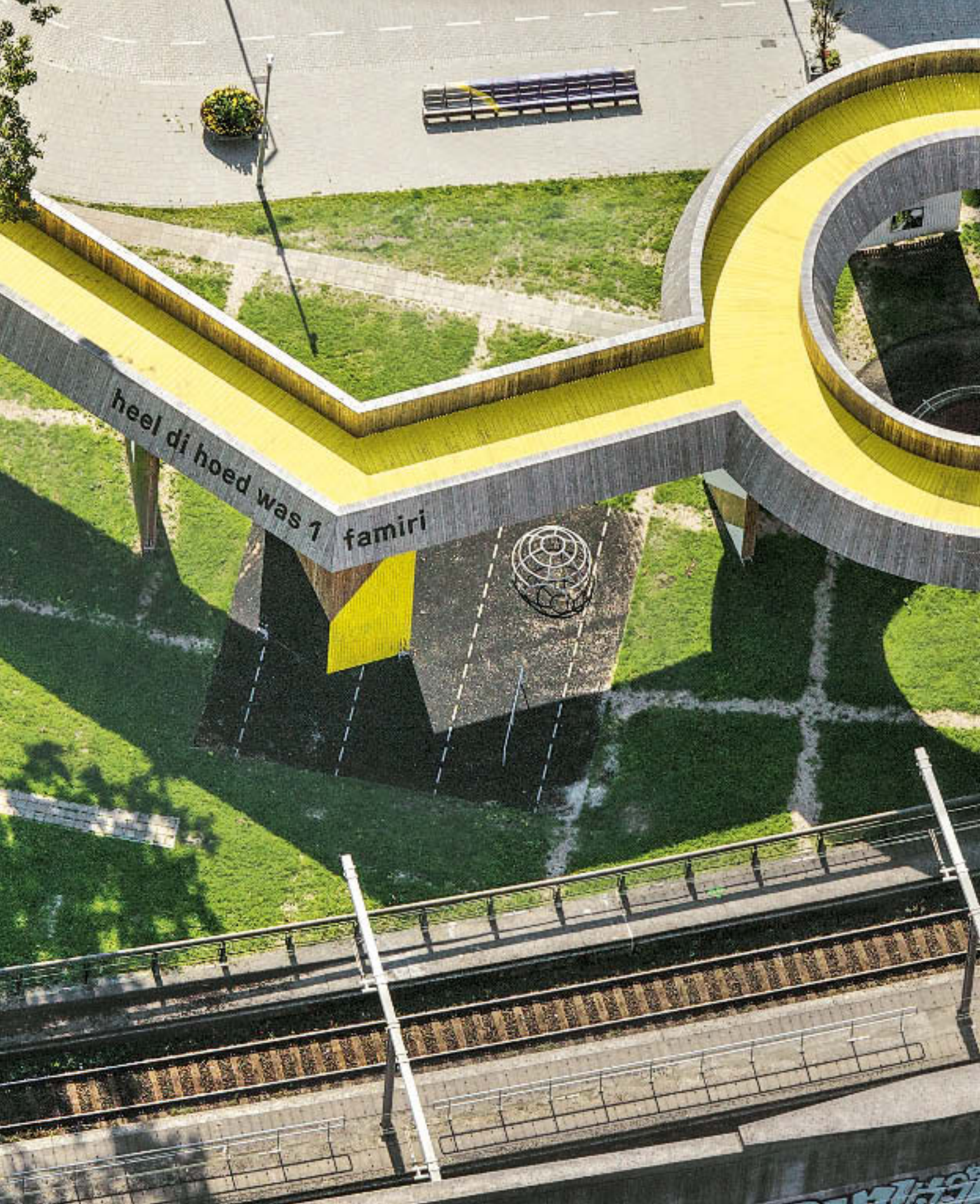

Het Schielandshuis aan de Korte Hoogstraat uit 1665 is het enige bewaard gebleven gebouw uit de 17de eeuw in het Rotterdamse centrum. Bijna een eeuw lang – van 1849 tot 1938 – zat hier het Museum Boijmans.

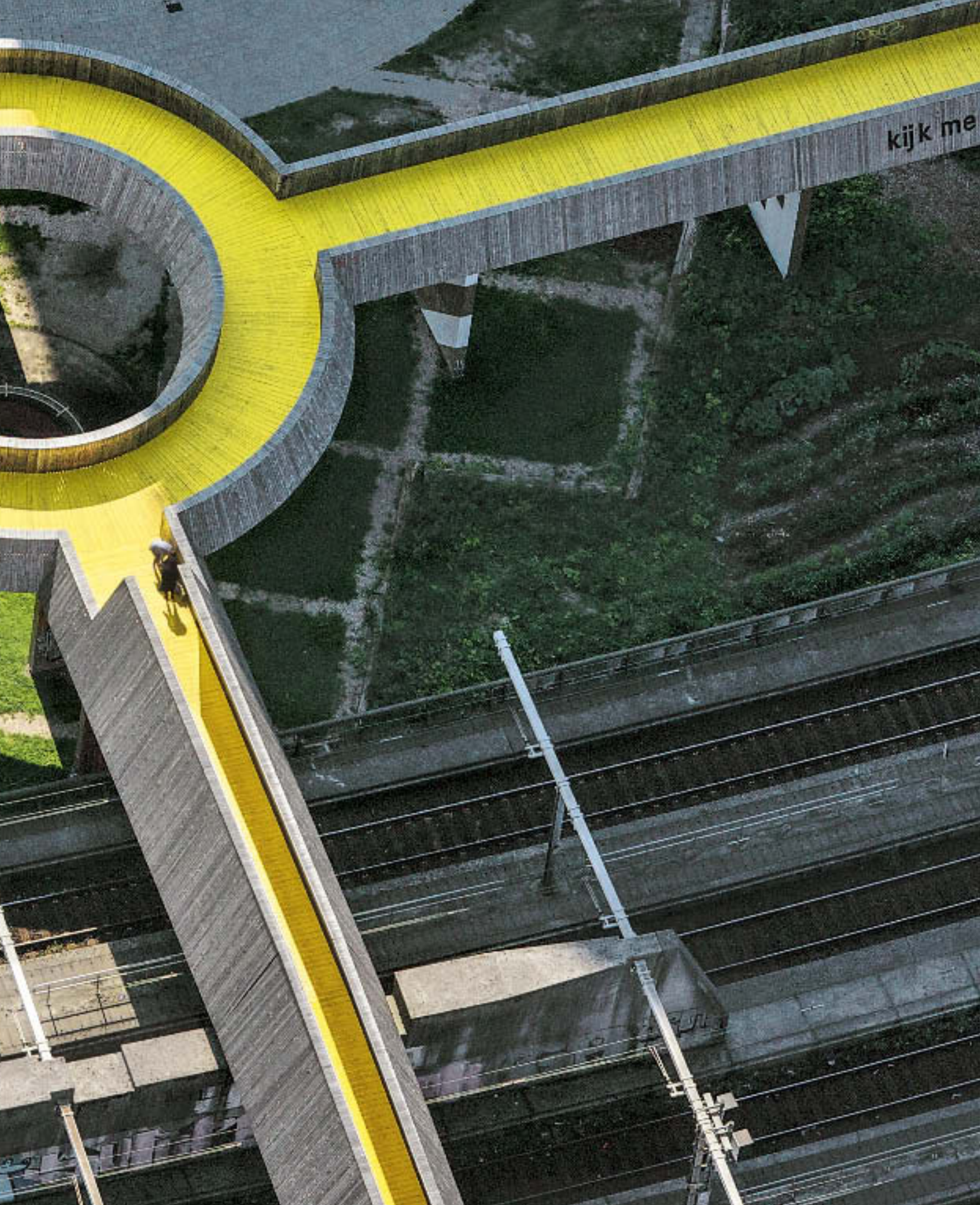

De Sint-Laurenskerk, gebouwd in de middeleeuwen, raakte tijdens het bombardement op 14 mei 1940 zo zwaar beschadigd dat hij grotendeels moest worden herbouwd. Op de voorgrond het Beursplein en het WTC.

De voetgangersbrug van project Luchtsingel, dat Centraal Station, Noord en Binnenrotte met elkaar verbindt.

Het wooncomplex Calypso aan de Mauritsstraat met rechts daarvan de Pauluskerk naar een ontwerp van de Engelse architect William Alsop.

De Westersingel met een aantal beelden van de Beeldenroute. Onderin de Van Oldenbarneveltstraat.

Het Museumpark met rechts Museum Boymans van Beuningen en ernaast Het Nieuwe Instituut. De witte villa op de hoek ertegenover herbergt het Chabot Museum.

Het Maritiem Museum aan de Leuvehaven. Ervoor staat, nog net zichtbaar, het beroemde beeld *De Verwoeste Stad* van Ossip Zadkine.

Het Erasmus Medisch Centrum met op de voorgrond aan de Parkhaven de Euromast, een ontwerp van architect Huig Maaskant. De toren werd geopend ter gelegenheid van de Floriade in 1960.

Op 100 meter hoogte van de Euromast bevindt zich 'het kraaiennest'.

De Veerhaven met bovenaan rechts het Wereldmuseum. Links het Westplein.

Het Koningin Emmaplein langs de Westzeedijk in Nieuw Werk.

Het Westplein tegenover de Veerhaven.

Trouw- en vergaderlocatie Het Heerenhuys in Het Park.

De Nieuwe Maas met de Erasmusbrug. Rechts Katendrecht en daarachter de Kop van Zuid, linksboven de Kralingse Plas.

De Oscar Romeroschool op het Frederiksplein in Oud-Crooswijk.

De wijk Rubroek. Op de voorgrond Warande en in het midden de Veemarktstraat.

Nieuwbouw in stadsvernieuwingsgebied Nieuw-Crooswijk.

Van beneden naar boven: Avenue Concordia,
Voorschoterlaan, Lambertusstraat en
Aegidiusstraat in Kralingen-West.

Op het grasveld bij de molens De Ster (r) en De Lelie aan de Kralingse Plas werd in juni 1970 het driedaagse Holland Pop Festival gehouden, het Nederlandse antwoord op het New Yorkse Woodstock Festival uit 1969. De ruim 80.000 bezoekers van het legendarische festival zagen er popgroepen als Santana, Jefferson Airplane en The Byrds.

De watertoren in de Esch werd in 1873 gebouwd naar ontwerp van C.B. van der Tak en was met zijn waterreservoir van een miljoen liter een van de grootste watertorens van Nederland. Nu is in het rijksmonument een restaurant gevestigd.

Kuyl's Fundatie aan de 's-Gravenweg in Kralingen-Oost. Dit hofje werd in 1815 gesticht op het landgoed Vredenoord voor de huisvesting van armlastige weduwen en alleenstaande oude dames. Het is nu in gebruik als partycentrum en trouwlocatie.

Volkstuinvereniging Toepad in de Esch. In het midden ligt de lommerrijke Joodse Begraafplaats.

De campus van de Erasmus Universiteit.

Villa's aan het water in de nieuwbouwwijk Nesselande nabij de Zevenhuizerplas. Geheel links de Brandingdijk, van onder naar boven schuin weglappend de Andries Fyandijk.

Deel van de nieuwbouwwijk Nesselande. Van links naar rechts: de Jan Sluiterstraat, de Maurice de Vlaminckstraat en de Leo Gestelstraat. Onderin het Othon Friespad, schuin boven de Henri Matissestraat.

De wijk Ommoord met vooraan winkelcentrum Hesseplaats. Links loopt langs de flats de Selma Lagerlöfweg.

Nieuwbouw in Nesselande. In het midden lopen van onder naar boven de Salvador Dalistraat en de René Magrittestraat (r).

De Prinsenmolen aan de Rotte en de Bergsche Voorplas (boven). Op de Bergse Linker Rottekade lopen deelnemers aan de Bergse Plasloop 2015.

Villawijk bij de jachthaven aan de Bergse Voorplas in Hillegersberg-Noord. In het verlengde van de haven, aan de andere kant van de Straatweg, loopt de Berglustlaan.

Het Goedaerhof in een nieuwbouwwijk bij vliegveld Zestienhoven.

Recreatiewoningen in de Bergse Achterplas in Hillegersberg-Noord.

De Overschiese Dorpsstraat in Oud Overschie.

De Van Adrichemweg (vooraan) in de wijk Kleinpol-
der. Links de Duyvesteynstraat, helemaal bovenaan
de Burgemeester de Josseling de Jonglaan.

Overschie met in het midden de Oranjestraat en van boven naar beneden de Julianastraat. Bovenaan ligt de A13.

Verkeersplein Kleinpolderplein.

De Berkelselaan met rechtsboven de Bergsingel in de wijk Liskwartier.

De Van NELLE fabriek in industriegebied Spaanse Polder werd ontworpen door architect Leendert van der Vlugt. Het monumentale complex, geopend in 1930, staat op de Werelderfgoedlijst van UNESCO.

Gevangenis De Schie aan de Delfshavense Schie. Het kleurige complex, gebouwd in 1989, werd ontworpen door architect Carel Weeber.

De ingang van Diergaarde Blijdorp aan de Van Aerssenlaan.

De voormalige gevangenis aan de Noordsingel werd in 1872 in gebruik genomen en is wegens veroudering in 2012 buiten gebruik gesteld. In het stervormige complex, dat 'De Tuin van Noord' zal gaan heten, zullen woningen, kantoren en horeca komen.

De Jacob Catsstraat (vooraan) met daarachter de Eerste Pijnackerstraat en op de achtergrond het Pijnackerplein.

De Vijverhofdwarsstraat en Vijverhofstraat in de Agniesebuurt. In het midden het viaduct van de oude Hofpleinspoorlijn, waar sinds 2010 geen treinen meer rijden.

Stroever in de Agniesebuurt. De woningen in dit Heliport-complex zijn midden jaren zeventig ontworpen door architect Jan Verhoeven.

Het Centrum met op de voorgrond het nieuwe Station Rotterdam Centraal, dat in 2014 werd geopend. Aan het station, een ontwerp van Team CS (een coöperatie tussen Benthem Crouwel Architecten, Meyer en Van Schooten en West 8) is negen jaar gewerkt.

Het Groot Handelsgebouw aan het Stationsplein is het grootste bedrijfsverzamelgebouw van Nederland. Het werd begin jaren vijftig ontworpen door Maaskant en Van Tijen en is nu een rijksmonument.

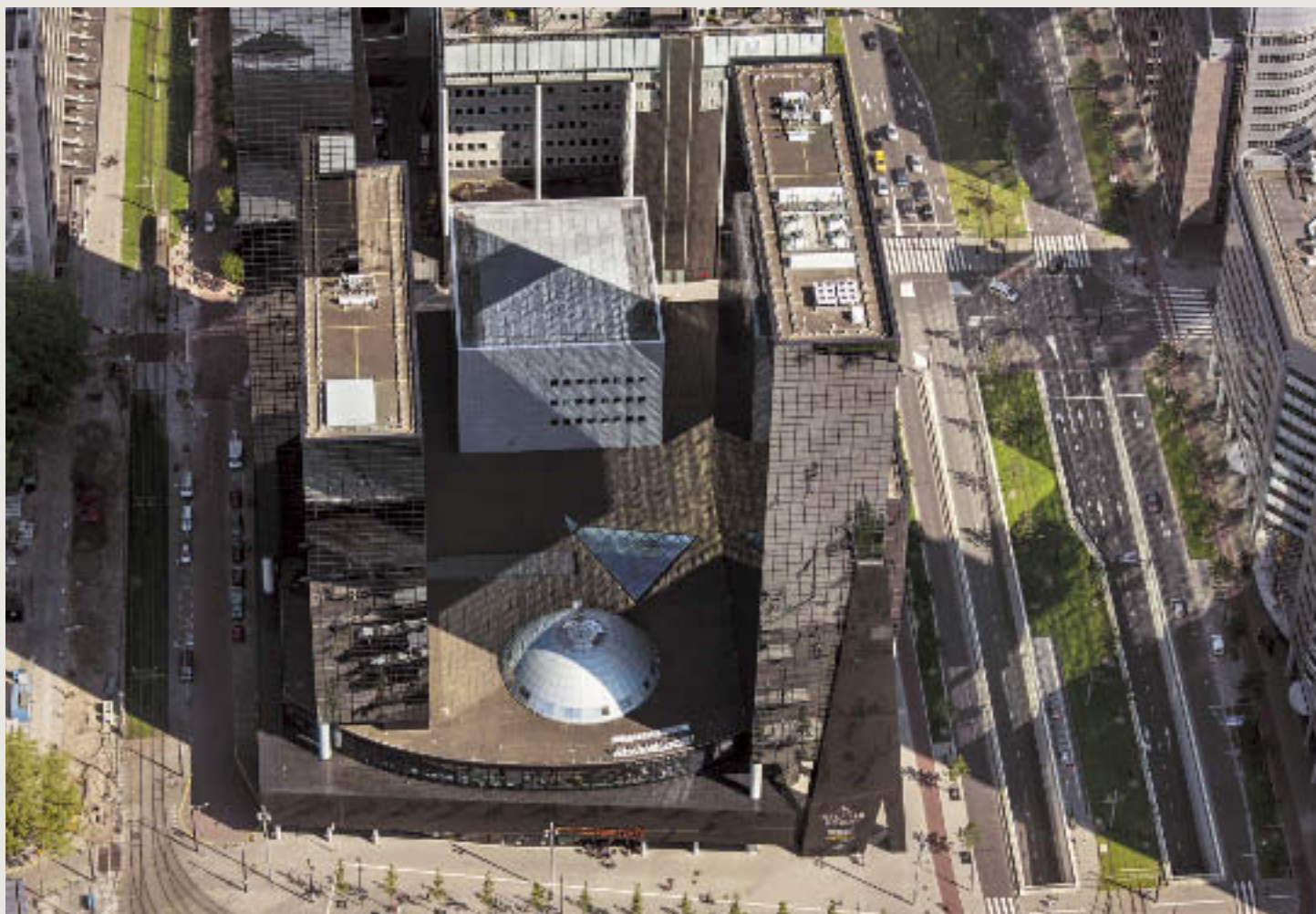
Kantorencomplex Delftse Poort aan het Weena naast het Centraal Station.

Het Hofplein en Weena gezien in westelijke richting.

Het hoofdkantoor van Unilever Holdings aan het Weena. Het in 1992 geopende gebouw in de vorm van een open kubus is ontworpen door Jan Hoogstad. Ervoor staat het standbeeld *Belichaamde Eenheid* (1963) van Wessel Couzijn.

De Magistraat aan de Henegouwerlaan werd in 1911 gebouwd en diende jarenlang als kraamkliniek en 'Rijkskweekschool voor Vroedvrouwen'. Ook was het enige tijd een gerechtsgebouw. Sinds 2007 is De Magistraat een woonzorglocatie.

In het midden diagonaal de Graaf Florisstraat, ervoor de Beatrisstraat.

De Paradijkskerk aan de Nieuwe Binnenweg in het Oude Westen.

De Jan Porcellistraat en Jan Sonjéstraat.

De voormalige rooms-katholieke kerk aan de Beukelsdijk, hoek Jagthuisstraat, in Rotterdam-West.

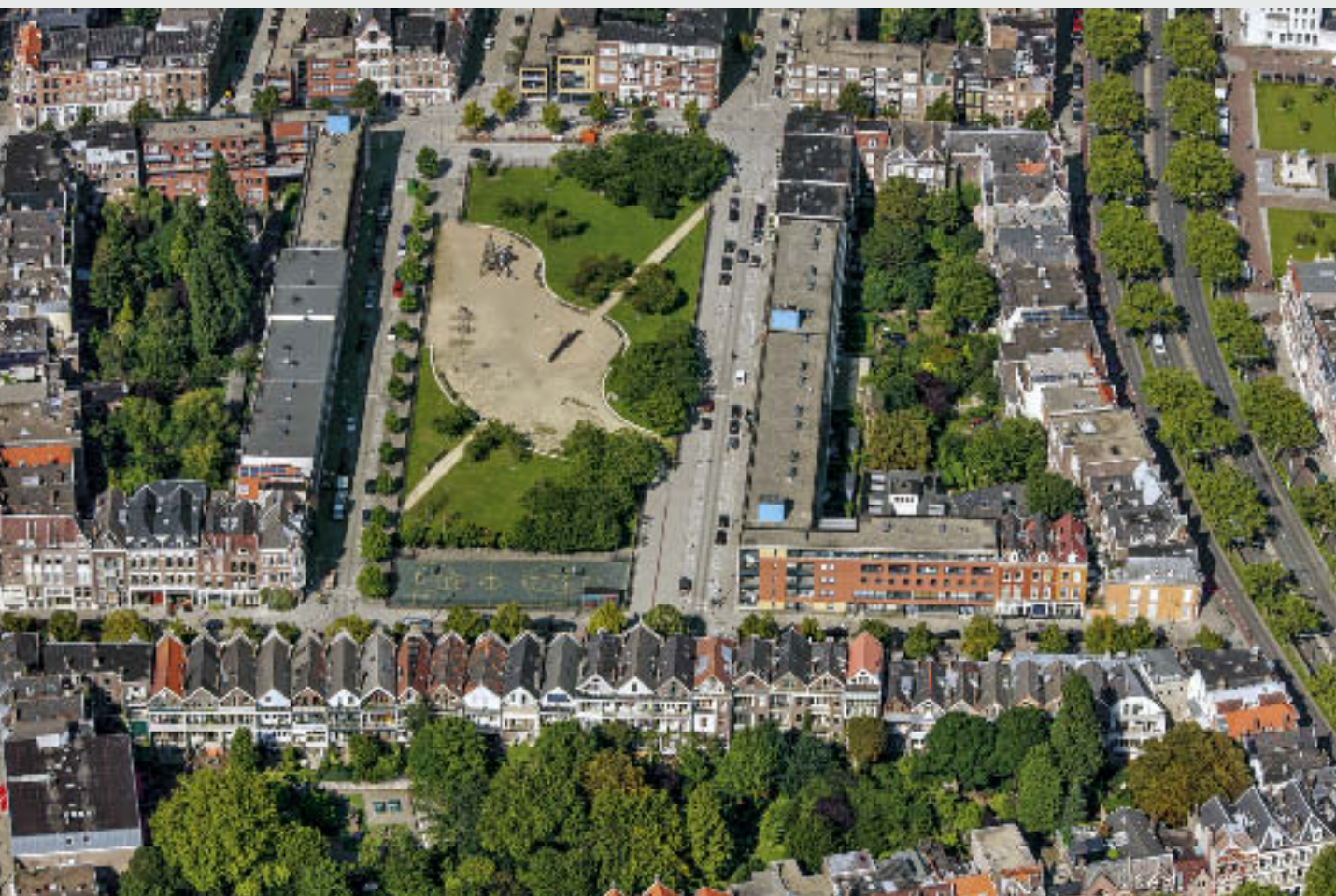

Het Spartastadion Het Kasteel in Spangen gezien vanaf het P.C. Hooftplein en de Huygensstraat.

Het Branco van Dantzigpark in Middelland. Boven de Schermlaan en onder de Schietbaanlaan.

Binnenhof tussen de Bellamystraat (links) en de Betje Wolffstraat (rechts) in Spangen.

De wijk Bospolder met zicht door de Rosier Faassenstraat, die eindigt op de Jan Kruijffstraat. Links loopt de Schiedamseweg richting Coolhaven (rechtsboven).

De hoek van de Bloemgracht en de
Pruikengracht

Westerstraat hoek Noordermarkt

Het Justus van Effencomplex in Spangen. Het in 1922 door architect Michiel Brinkman ontworpen rijksmonument is een van de beroemdste voorbeelden van sociale woningbouw.

De Islamitische basisschool Al-Ghazali aan de Van Lennepstraat in Spangen.

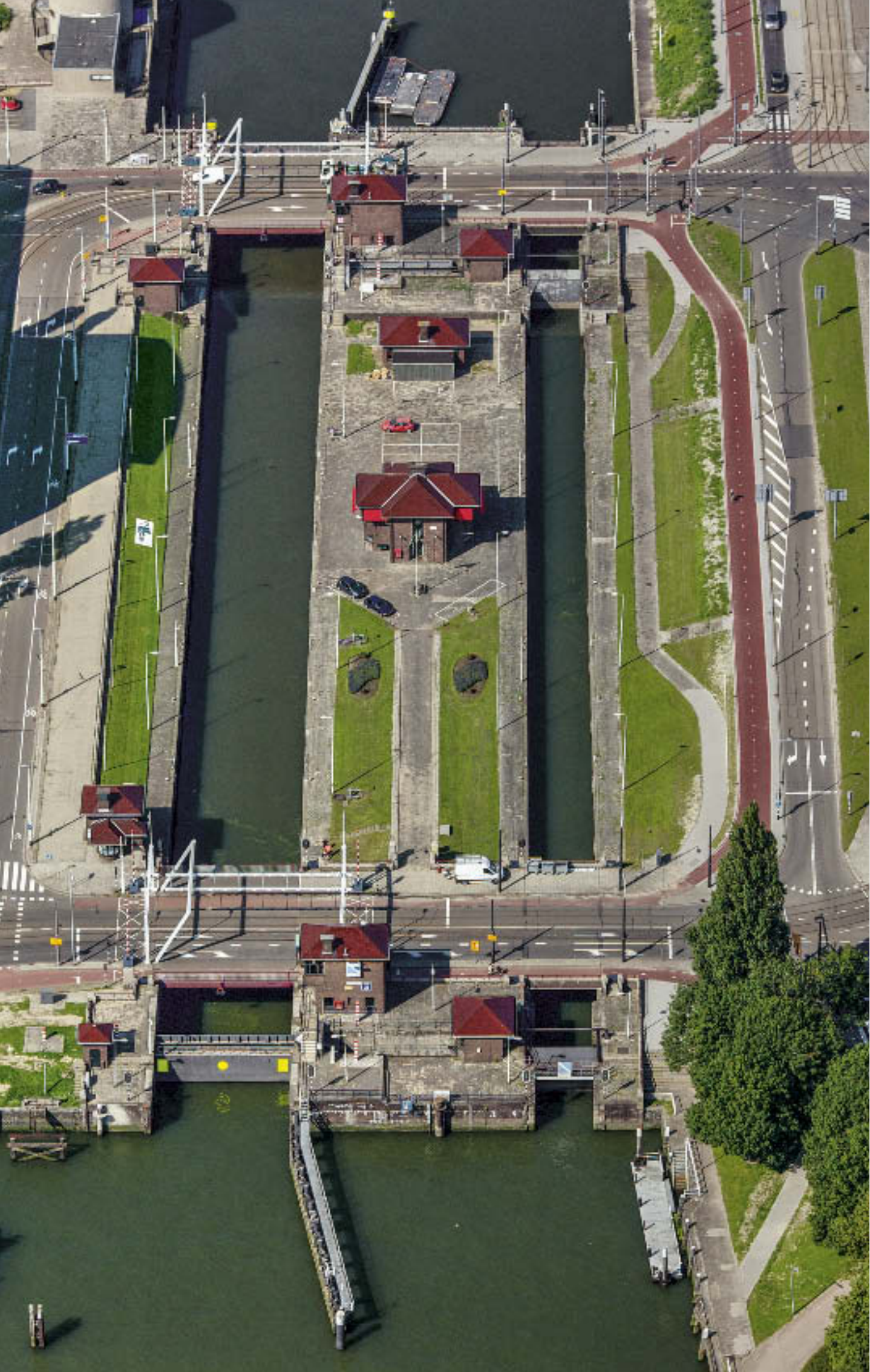
Korenmolen De Distilleerketel aan de Voorhaven in Delfshaven.

De Aelbrechtskolk en de Voorhaven in Delfshaven.

De Parksluizen tussen Parkhaven en Coolhaven.

Een sportvliegtuigje boven Oud-Mathenesse. Links de Tjalklaan.

De Lloydpier en Müllerpier tussen Parkhaven en de Schiehaven. Vooraan de Schiecentrale, een bedrijfsverzamelgebouw voor audiovisuele bedrijven met appartementen van architect Robert Winkel. Daarachter Pakhuis Sint Job en rechts het opvallende stc-gebouw waarin het Scheepvaart- en Transportcollege is gevestigd.

Olie- en kolenopslag in de Botlek. Op de voorgrond de Sint Laurens haven.

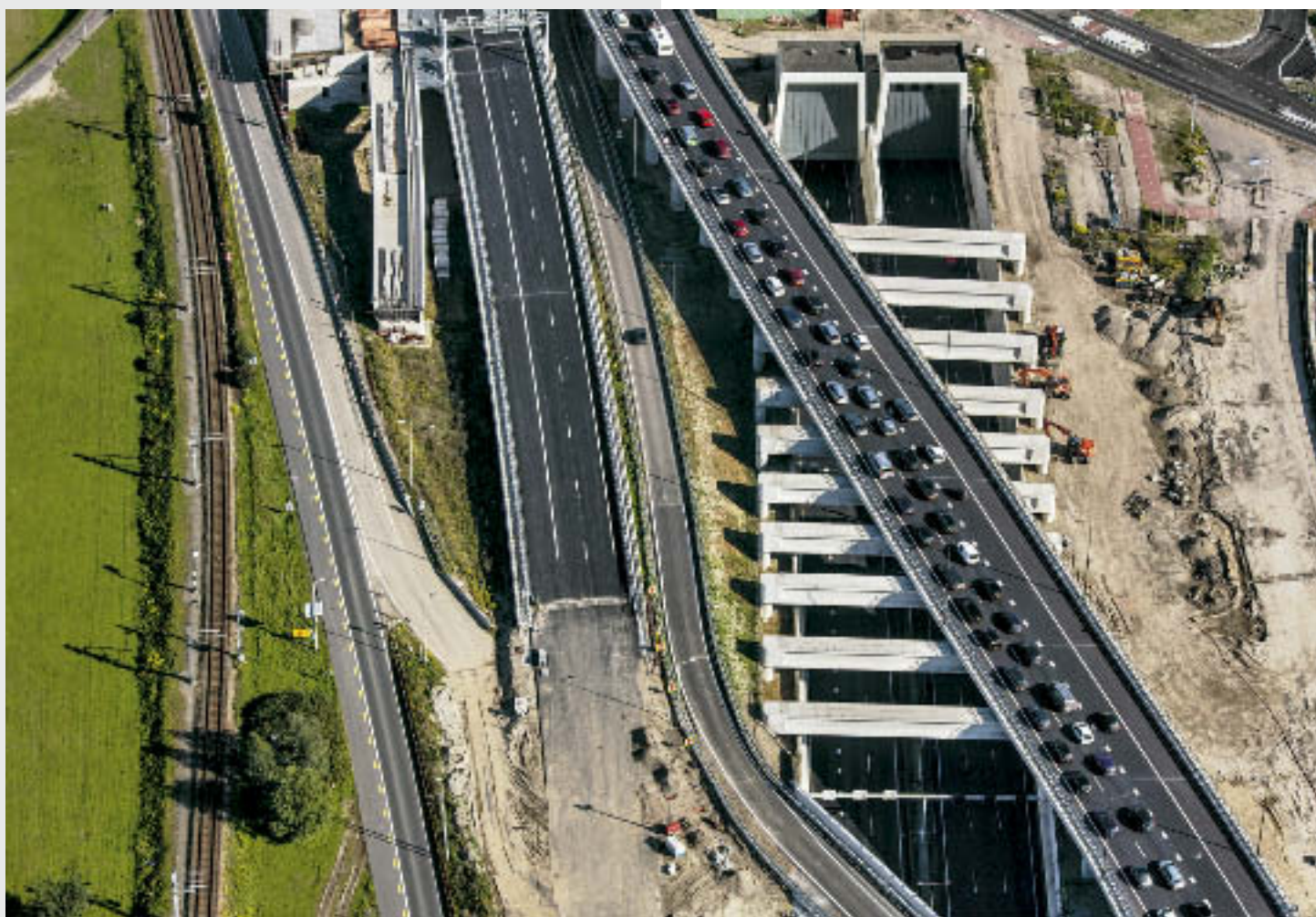
Knooppunt Benelux bij Pernis.

Het terrein van Damen Shipyard aan de Wiltonhaven.

De ingang van de Botlektunnel met daarboven op de A15 een file voor de geopende Botlekbrug.

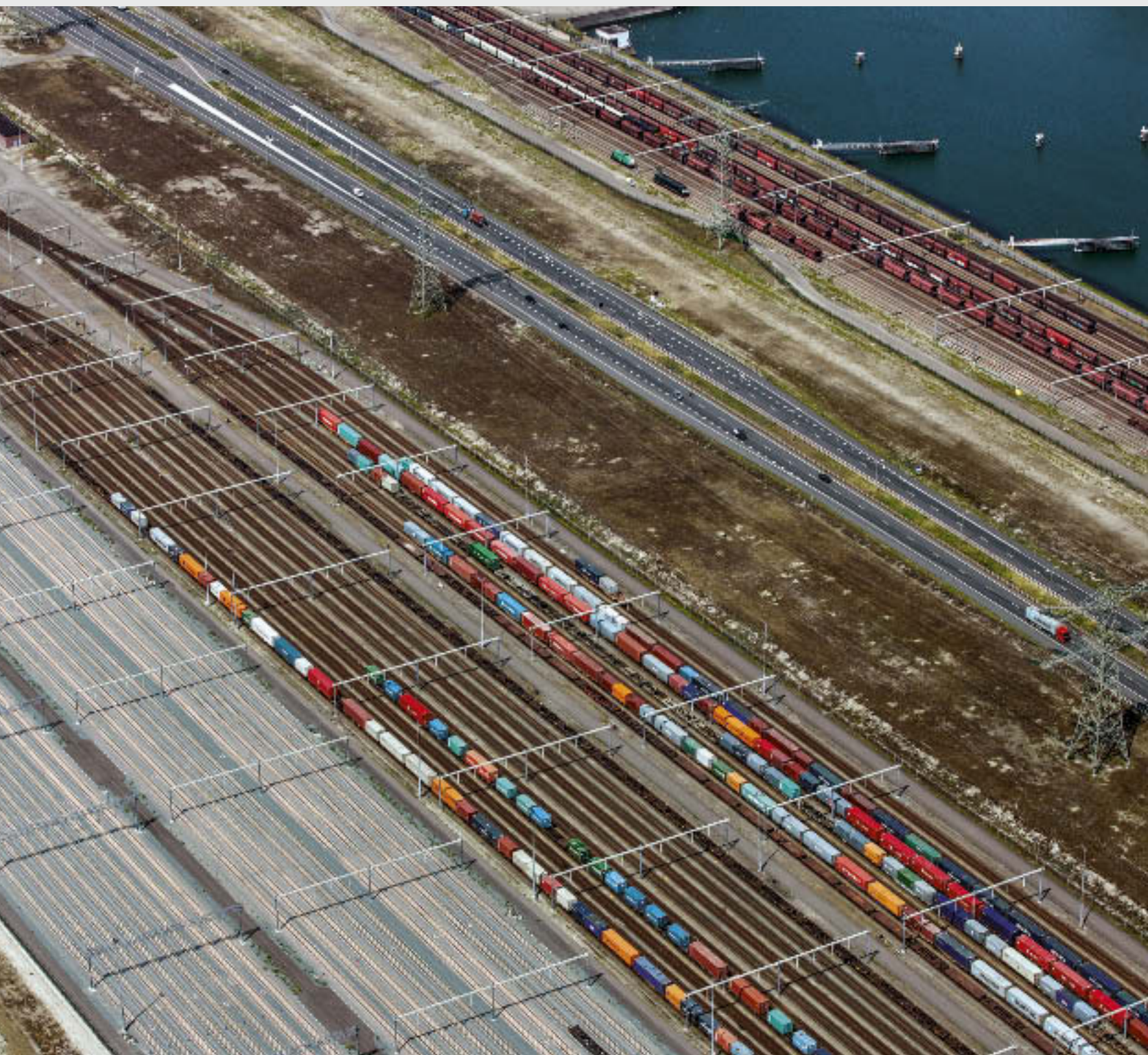

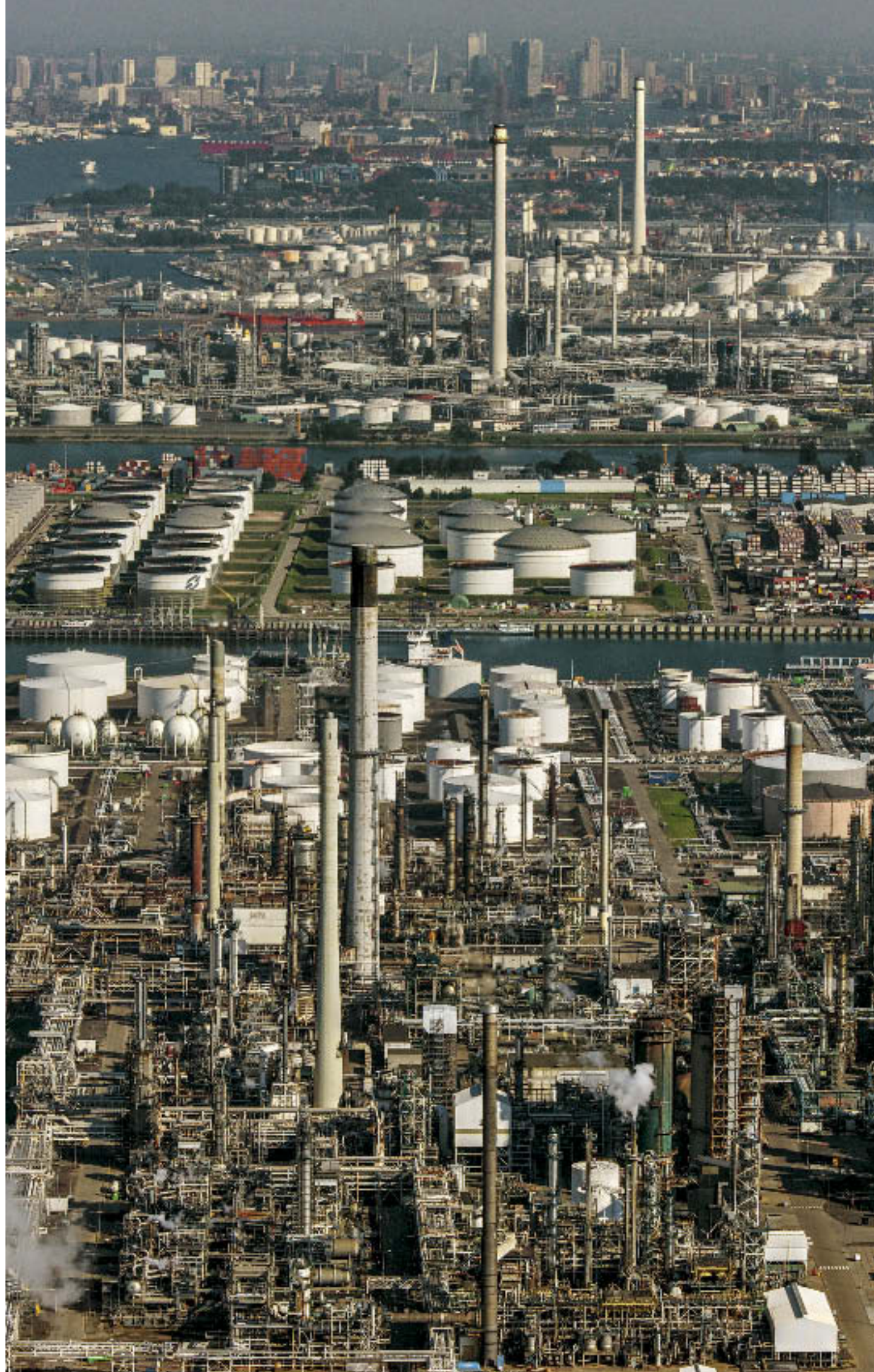
De Nieuwe Maas, gezien in de richting van Hoek van Holland, met op de voorgrond Pernis.

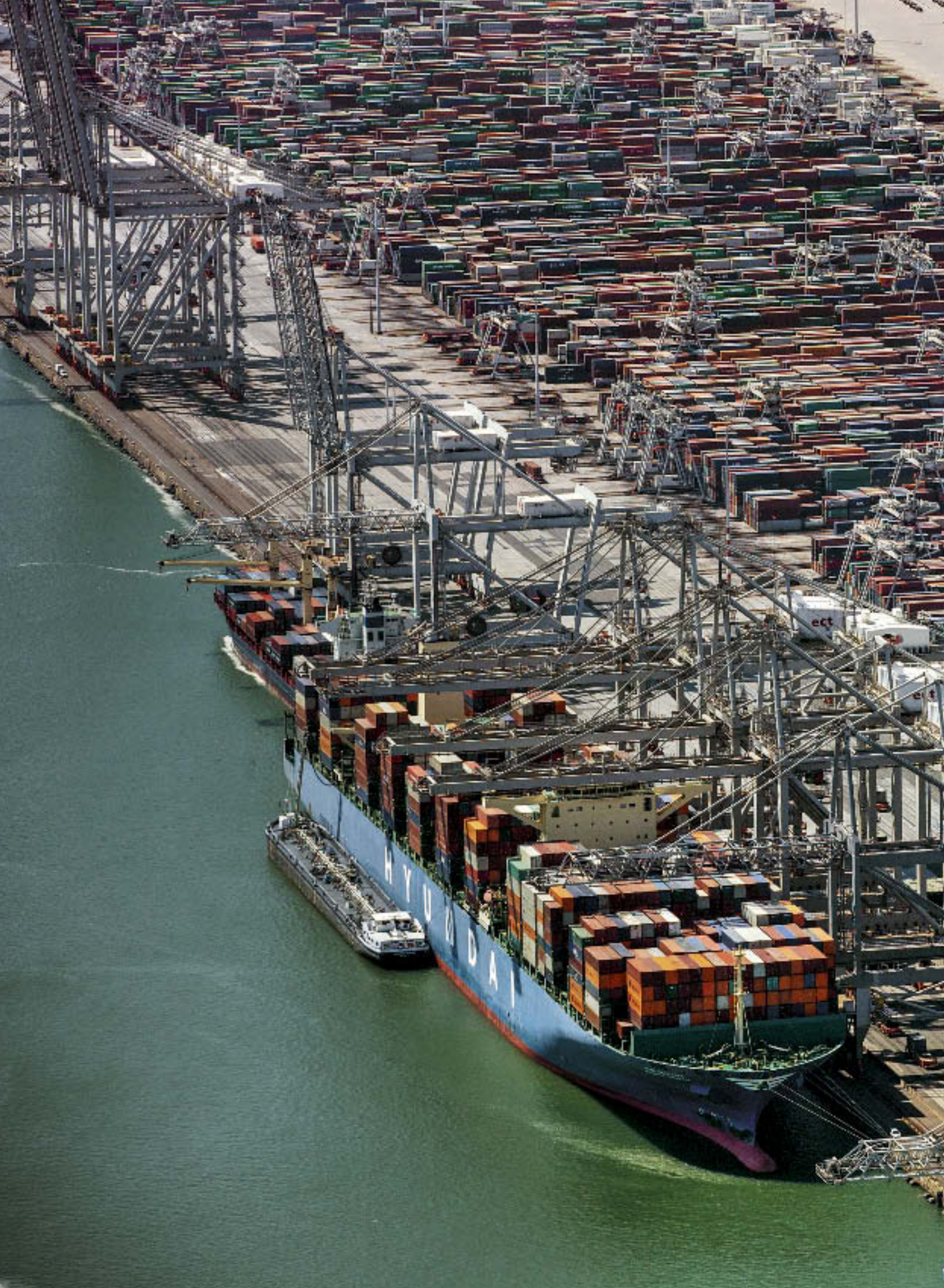

Overslag en raffinage van olie in de Botlek. In het midden de Derde Petroleumhaven.

Het emplacement van de Havenspoorlijn op de Maasvlakte vormt het beginpunt van de Betuwe-route, de goederenspoorlijn van de Rotterdamse haven naar Duitsland.

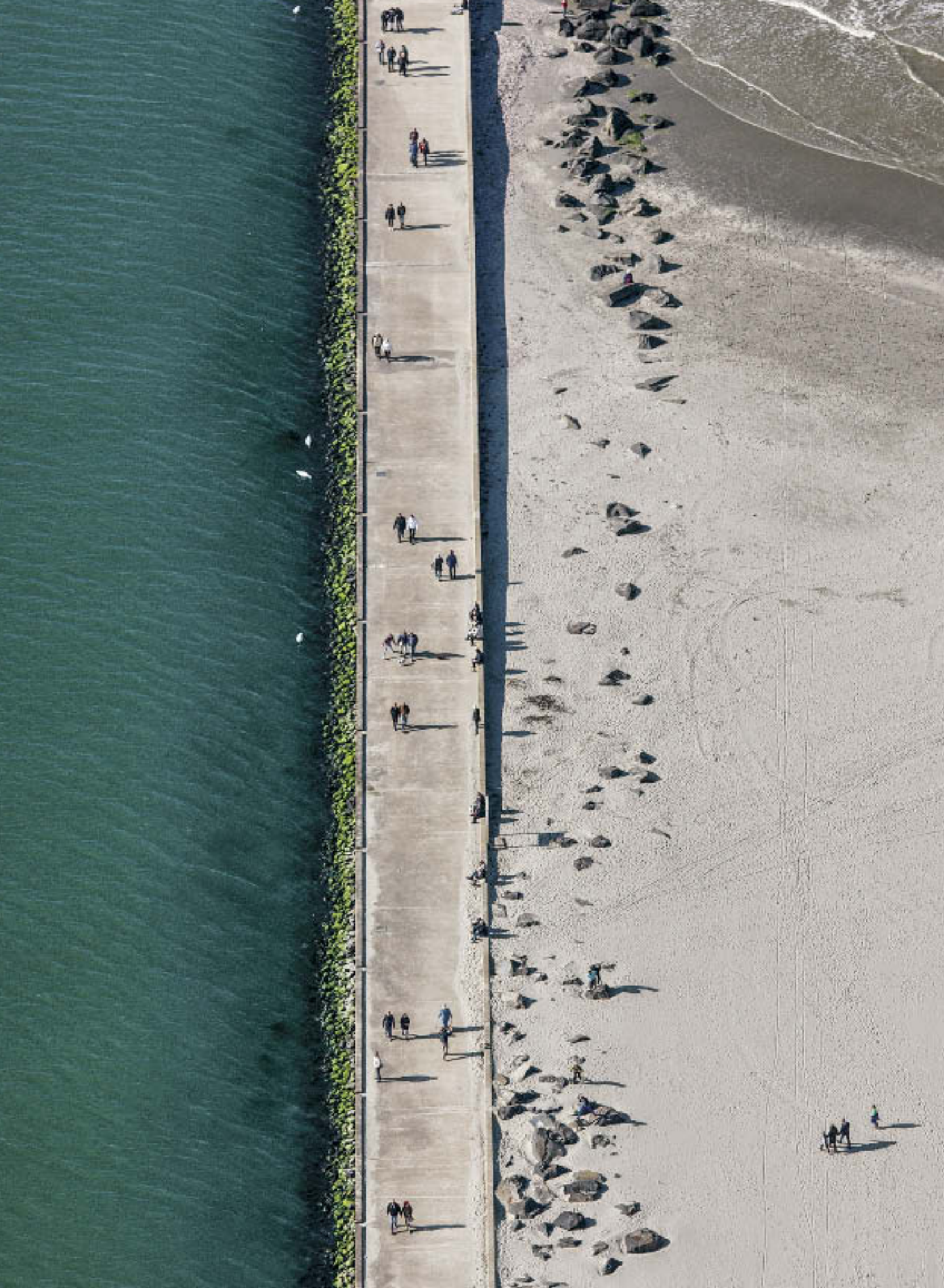

Containerterminal aan de Amazonehaven op de Maasvlakte.

Molen De Hoop aan de Molenweg in Rozenburg.

Wandelaars op de pier van Hoek van Holland.

Een olietanker manoeuvreert op het Breiddiep tussen de Landtong Rozenburg en de Splitsingsdam.

De Maeslantkering in de Nieuwe Waterweg bij Hoek van Holland. De stormvloedkering werd in 1997 in gebruik genomen als laatste onderdeel van de Deltawerken.

Schepen varen bij Hoek van Holland de Maasmond uit richting Noordzee langs de Splitsingsdam en de Noorderdam.

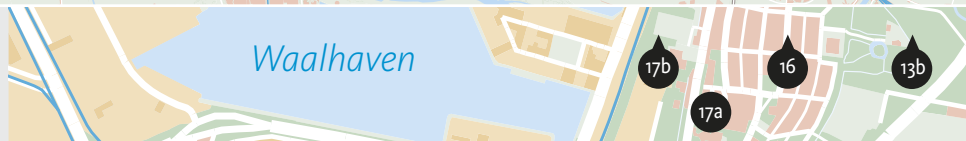
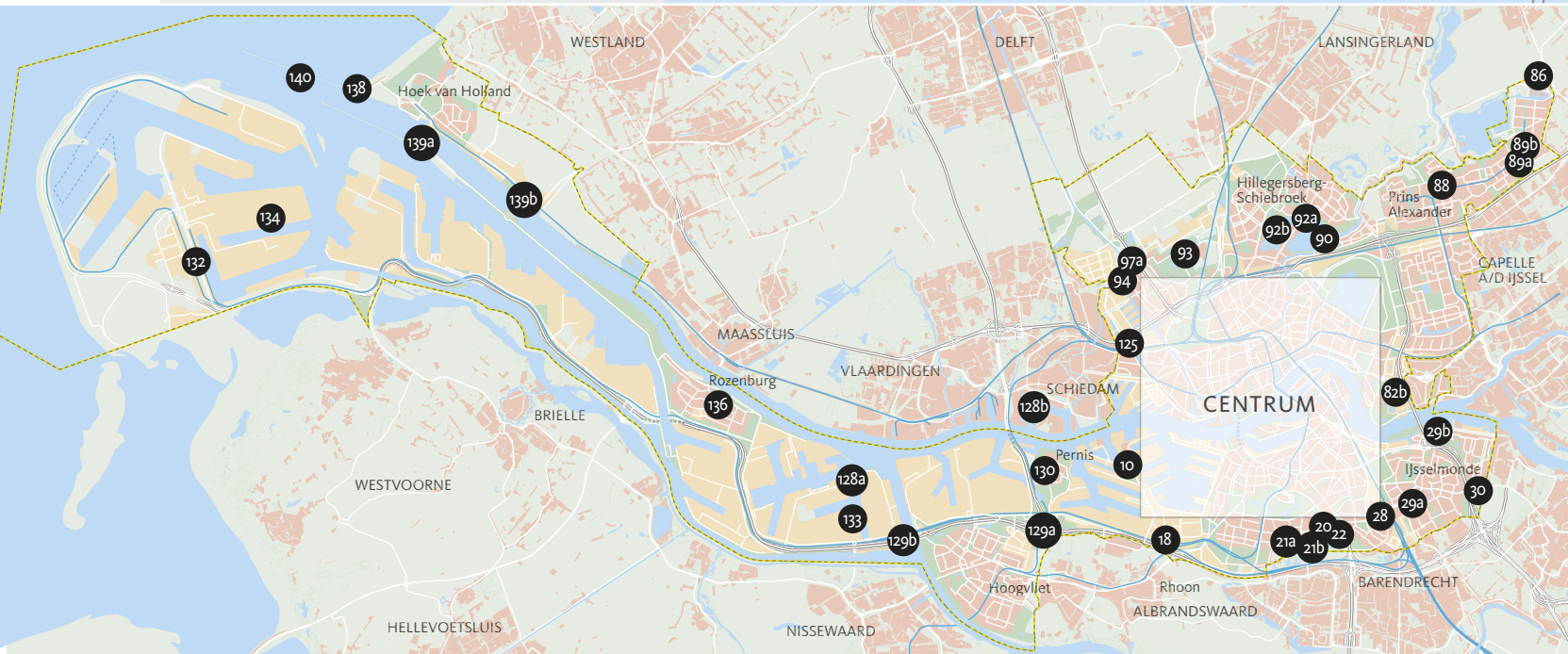
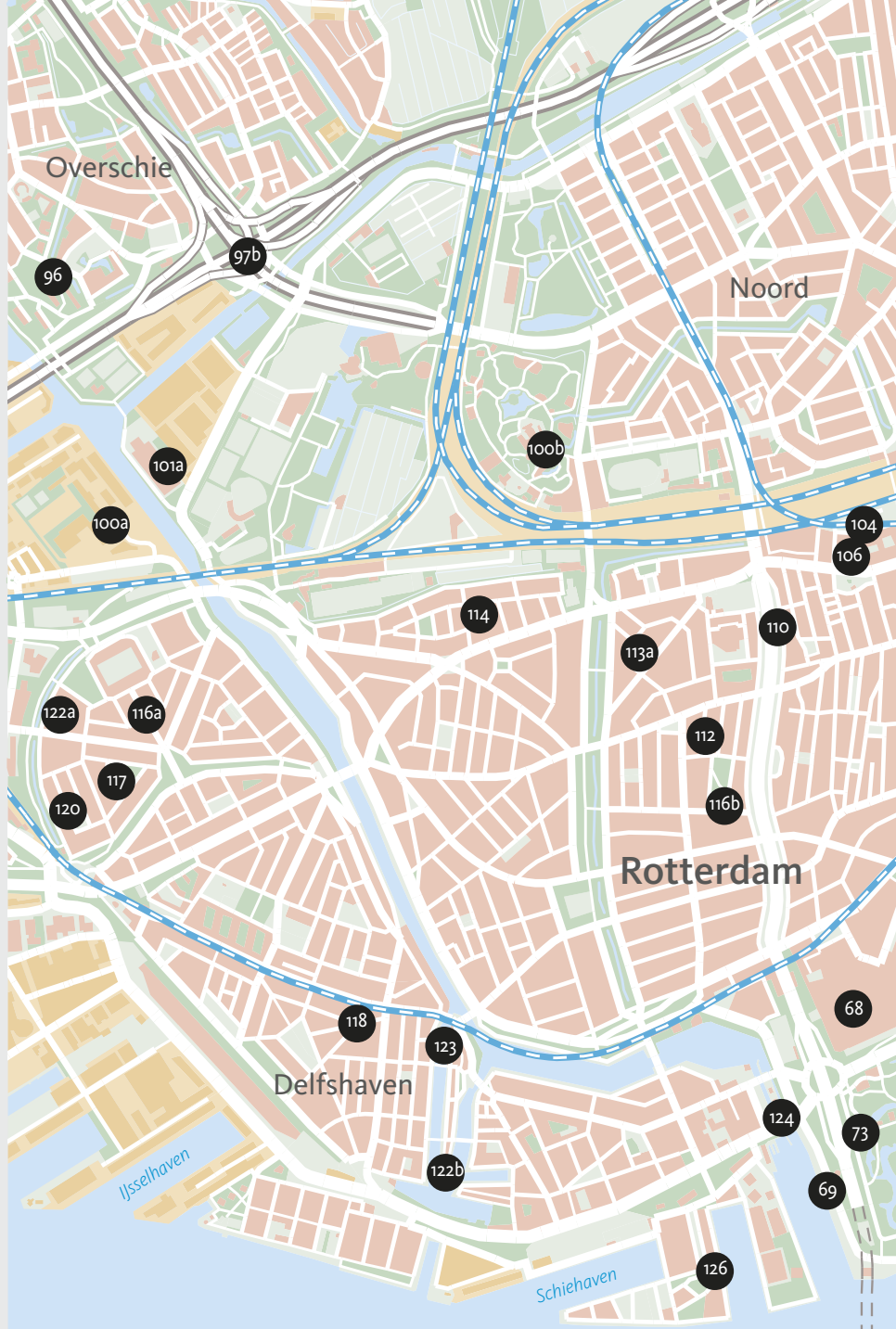
xa

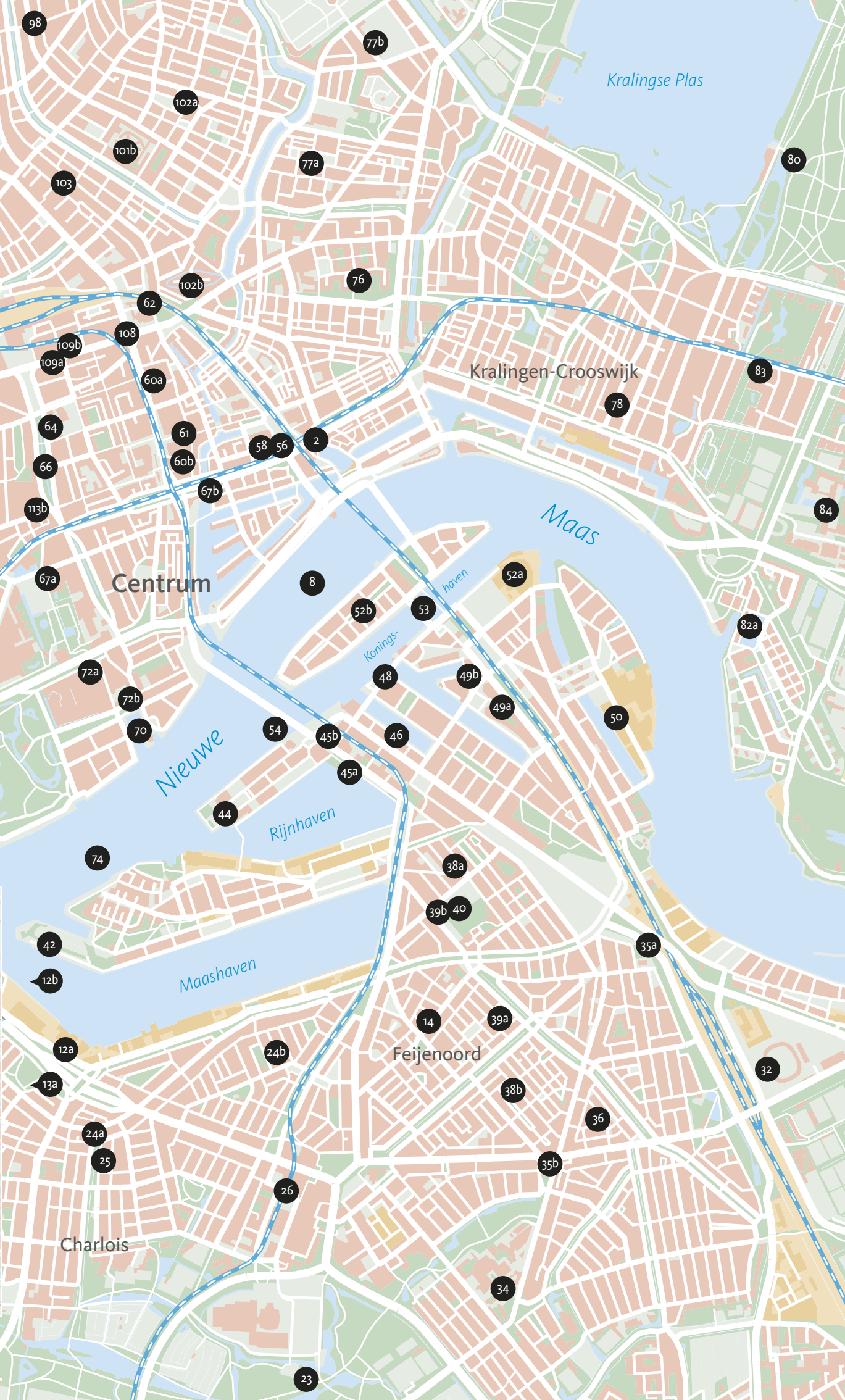
bij foto's over twee pagina's is het eerste paginanummer vermeld

schaal grote kaart

500 m

schaal detailkaart

BEELDREDACTIE

Peter Elenbaas, Nienke Huizinga

INLEIDING

Paul van de Laar

VORMGEVING

Gijs Sierman

PLATTEGROND

Marcel Groenen / Gemeente Rotterdam,
Basisinformatie

PILOTEN

Nanne Dijkstra
Ronald de Ruijter

www.lubberhuizen.nl
www.onbewolkt.nl

© 2016 foto's Peter Elenbaas
© 2016 tekst Paul van de Laar / Peter Elenbaas /
Uitgeverij Bas Lubberhuizen

ISBN 9789059374478
NUR 653

OMSLAGFOTO VOORKANT

Gebouw De Rotterdam aan de Wilhelminapier bij de Erasmusbrug. Het 44 verdiepingen tellende complex, een ontwerp van Rem Koolhaas, kwam gereed in 2013. Een deel van het complex is in gebruik bij de gemeente, daarnaast zijn er appartementen en een hotel in gevestigd.

OMSLAGFOTO ACHTERKANT

De Oudehaven met links op de hoek van de Geldersekade en de Wijnhaven het Witte Huis, in 1897 gebouwd als eerste wolkenkrabber van Rotterdam.

FOTO PAGINA 2

De door architect Piet Blom ontworpen kubuswoningen over de Blaak.